

El reliquiari de sant Eudald de Ripoll fa 350 anys

L'11 de maig de 1670, fa justament 350 anys, es feia la translació de l'antic reliquiari de sant Eudald a l'actual. L'augment de la devoció al sant patró de Ripoll i l'ambient de fervor religiós de l'època barroca, van aconsellar dignificar la visualització de les restes venerades. Com va passar en altres parròquies amb els seus respectius sants preferents, la fórmula va passar per l'estrena d'un nou continent per a un contingut tan sacre. Malgrat que enguany la Festa major ha estat afectada pel confinament decretat per les autoritats sanitàries competents, no podia passar per alt aquest fet tan important per la devoció ripollesa.

En una capella lateral del monestir de Santa Maria de Ripoll, just després de passar la monumental portalada romànica, a mà dreta, hi ha la capella on es troba el reliquiari de sant Eudald. En aquest espai, visitable tot l'any, es pot retre culte al patró de Ripoll. Si bé en el seu origen la capella estava dedicada a sant Joaquim i sant Carles, després de la Guerra Civil, quan es destruï l'església dedicada a Sant Eudald i es traslladaren les seves relíquies al monestir, el protagonisme se l'emportà aquest sant. L'actual capella, dins la nau de l'església del monestir, fou sufragada per l'empresari Joaquim Prats i Roquer i dissenyada per Francesc Rogent, fill d'Elies Rogent, autor d'una gran part dels elements decoratius de l'església. Les pintures murals són d'Eduard Llorens i Masdéu, i es refereixen als anteriors sants titulars de la capella.

Hagiografia de Sant Eudald

La vida de Sant Eudald i l'arribada de les seves restes a Ripoll es troben en relats de tipus llegendari. Narracions que, malgrat tot, proporcionen dates concretes que li donen certa versemblança històrica. Segons la tradició més consolidada Sant Eudald, de pares gots i de religió pagana, va néixer l'any 535 en terra llombarda. Tot i això la història conta que el 554, tot caçant isards, va perdre's a la bosquíria on es va trobar un savi, Pançaç, que el va convertir al cristianisme. Fou el mateix Pançaç qui, per salvaguardar-lo de caure altre cop a la fe de la seva estirp, l'aconsellà allunyar-se de les seves terres d'origen.

Va ser en aquest moment que Eudald es dirigí a la costa fins a arribar a Portvendres, terres de la futura Catalunya.

La llegenda també explica que el diable va temptar el jove Eudald per tal que retornés al seu origen terrenal i de fe. Tot i això, Eudald buscà el consell del seu mestre, Pancraç, de qui rebé un senyal en forma de tro o d'estel, quedant convençut així que la veritat era aquella que li havia mostrat el vell eremita.

Després d'un temps de vida allunyada de la societat, i després de morir Pancraç, Eudald, a l'edat de trenta-vuit anys, es va dirigir a Tolosa. Allà va ser rebut per un sacerdot cristià, anomenat Joan, que el va acompanyar fins a fer-se prevere. Fou a Tolosa on, afavorit amb el do de fer miracles, el nou clergue va ressuscitar un nen, fill de Profà, amic del seu mestre. Miracles com aquest varen fer que la seva fama de taumaturg s'estengués per la contrada i que la gent li reclamés obrar nous prodigis. Tot i això Eudald, desitjós de fugir d'aquell prestigi que anava adquirint, retornà a terres catalanes. Fou aquí on, amb unes relíquies de sant Sadurní, conegut com a primer apòstol de Tolosa, va fundar una església a territori d'Urgell, que esdevindria un futur monestir.

La llegenda, però, no acaba aquí. Segons ens narra, Eudald, poc després, va sentir la crida de dirigir-se a Roma, on va prendre com a vocació la conversió d'arrians, considerada una secta pels cristians. Fou aquesta vocació la que feu retornar Eudald a terres catalanes, on hi havia els gots que seguien aquesta heretgia. Amb aquesta voluntat arribà a la població d'Ax-les-Thermes, on convertí molts arrians. En aquest moment Guilielm, el governador de la ciutat, amb la voluntat de forçar-lo a renegar de la seva fe, el manà empresonar. La història conta que a causa de la seva fermesa, el va fer martiritzar amb fuetades i garfis, provocant-li nafres a la carn. Les ferides foren tan importants que el donaren per mort i el llençaren fora de les muralles. Així i tot, Eudald recuperà els sentits i s'allunyà de la zona fins a retrobar al seu mestre Joan, que el refugià a Tolosa.

Temps després, ja recuperat, Eudald va decidir retornar a les terres on havia fundat l'església dedicada a sant Sadurní. S'hi dirigí a partir del camí més directe, la via romana que cap a Llivia, que malauradament també passava a prop d'Ax-les-Thermes, on fou reconegut i empresonat de nou. En aquesta ocasió, després d'aplicar-li de nou diferents suplicis – entre ells, es diu que el posaren dins d'una bota plena de claus o que li clavaren tres claus al cap – el governador el matà clavant-li una espasa al cor. Fou així com sant Eudald morí. Era l'11 de maig del 581 i Eudald tenia quaranta-sis anys.

No va ser fins que va finalitzar la conversió dels arrians a la zona, al 587, que les restes del sant es traslladaren a l'església de Sant Vicenç d'Ax, on des d'aquell moment varen rebre veneració.

El camí de les relíquies

L'any 977 a Ripoll s'havia consagrat una nova església i el seu abat, Guidiscle, volia donar-li magnificència tot dotant-la de relíquies sagrades. Amb aquesta voluntat, a finals

d'octubre de l'any següent, uns monjos ripollesos van arribar a Ax-les-Thermes, on van adquirir les restes de Sant Eudald. Aquestes arribaren a la vila de Ripoll el 6 de novembre i, segons es conta, foren rebudes en processó.

De l'obtenció d'aquestes relíquies hi ha diferents llegendes que defineixen la situació de *furta sacra*. En aquest sentit, algunes narracions com la de Tomàs Raguer, diuen així: “ [...] cal suposar que tornant de la vila d’Ax els dos monjos que hi anaren a buscar el cos de Sant Eudald, o a robar-lo, com diuen la gent, en ésser a l’indret de Toses agafarien el camí de Coma Armada i Montgrony, passant per la vall del Rigat a la del Mardàs”; i detallava que: “[...] es comprèn aquesta ruta perquè segurament farien nit a Monagals, lloc més ençà de Montgrony, on es diu hi havia un monestir de benets (encara es veuen ruïnes) d’on sortiren els monjos que vingueren a fundar el de Ripoll”.

També és en relació amb el trajecte que feren les relíquies, que han quedat recollits alguns miracles i prodigis, com aquell que conta que al seu pas feren rajar diverses fonts seques. Així mateix, és a partir d'aquest trajecte que en la toponímia del territori han quedat incrustades diferents referències al sant en la seva versió més popular o primitiva, sant Hou. És així com a prop de Montgrony hi ha la font i el forat de Sant Hou, un profund avenc, relacionat amb la llegenda de Sant Arnau, que fou explorat a inicis del segle XX per Norbert Font i Sagué, pioner de l'espeleologia catalana. Es tracta d'una cavitat de 74 metres de fondària, la més profunda explorada als Pirineus durant molts anys. Segons la llegenda, era per aquest avenc que l'ànima en pena del comte Arnau sortia de l'infern. Un indret on Jacint Verdaguer, a la seva obra Canigó, situa l'habitatge de les goges, les quals circulaven mitjançant galeries fins a les coves de Ribes de Freser.

Sant Eudald a la història de Ripoll

La tradició indica que l'any 1004 sant Eudald va ser invocat per intercedir en favor de Ripoll i altres poblacions de la zona davant una gran sequera i altres calamitats. Hauria estat la finalització de tals flagells, la que distingí el sant com a patró ripollès.

La primera dada històrica sobre les relíquies de Sant Eudald a Ripoll data del 1008 quan l'abat Oliba, en fer inventari del tresor del monestir, va trobar monedes d'or per fer un reliquiari per cobrir el cap de sancti Eovalli. Quatre anys abans havia estat nomenat patró de Ripoll per haver salvat aquelles terres d'una gran sequera després de treure les relíquies en processó. Una veneració que devia anar en augment, tal com mostra el fet que a mitjan segle XI se li dedicà una església pròpia en el municipi, la qual perdurà fins a la darrera Guerra Civil.

La vinculació de Ripoll i comarca amb el seu patró és un element ben viu encara actualment en el context social de la vila. Posar a un fill o filla el nom d'Eudald o Eudalda – que en formes col·loquials sol ser Dalet, Dalda o Daldeta – és vist com un signe de

patriotisme local. Així, el nom d'Eudald o Eudalda sol ser sinònim de què aquesta persona té alguna vinculació directa o indirecta amb Ripoll.

També és en relació amb les relíquies de Sant Eudald que Ripoll, tradicionalment, ha celebrat dues importants manifestacions festives. En primer lloc hi ha l'11 de maig, dia en què se celebra la Festa Major amb motiu de la diada onomàstica del Sant. D'altra banda trobem el 6 de novembre, una festivitat avui desapareguda del calendari festiu local. Una data en què tenia lloc l'anomenat "Sant Eudald Petit", en què es commemorava l'arribada o translació de les relíquies a la vila.

Un reliquiari que fa 350 anys

El reliquiari actual, que va acollir les relíquies de sant Eudald fa justament 350 anys, està format per dues parts diferenciades. Per una banda, hi ha el bust, i per l'altra, l'arqueta. És aquesta darrera la que es va estrenar el 1670.

El bust. Es tracta de la peça més antiga, dels segles XV o XVI, sense que es pugui determinar la data exacta ni l'autor, tot i que es creu que hauria estat un artífex de Barcelona. El trobem esmentat per primera vegada en una documentació de 1639, on es parla d'"[...]una caixa de plata com si fos mitx cos ab les espatllas [...]". El bust, de 45 cm d'alçada, de 30 cm d'amplada i amb guix de 23 cm, està confeccionat amb argent sobredaurat i treballat amb diferents tècniques d'orfebreria, com és el cisellat, el repussat i el calat amb afegit de pedreria i policromia. Pel que fa a la decoració, aquesta està formada principalment per motius vegetals. També en destaca la corona amb la inscripció "*Sante Eldaude martir Christi OA*", formada per un disc de plata sobredaurada subjectada a la part superior del bust, presentant l'aspecte de cabells tallats en forma de tonsura. És aquí on observem un orifici circular que permet visualitzar les relíquies del crani. Una obertura que es complementa amb la que hi ha al mig del pit, circular i coberta per un vidre, a través de la qual podem observar el seu interior. Del conjunt també pengen cinc campanetes.

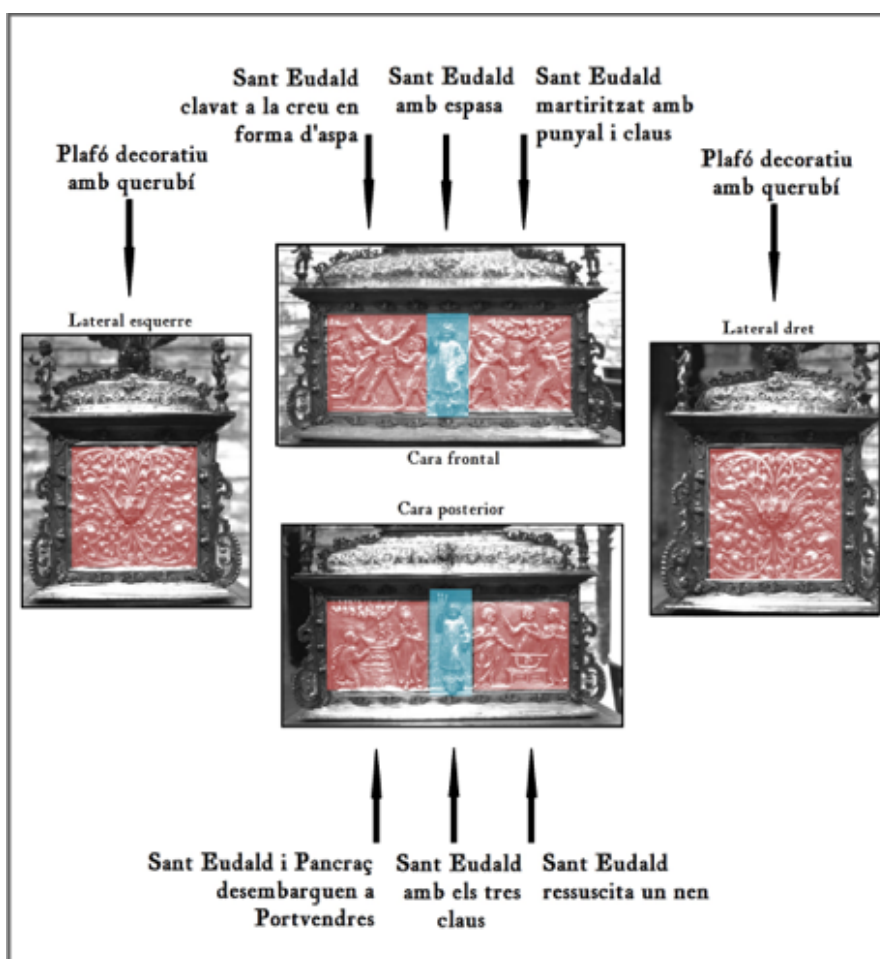
L'arqueta. La peça, construïda el 1670 pel taller Figuerola d'Olot, serveix de base pel bust. Es tracta d'una caixa de fusta de noguera recoberta de làmines de plata, les quals estan decorades a partir de diverses tècniques com el repussat, el cisellat, el punxonat i la fosa. L'arqueta, de 53 cm de llargada, 25 cm d'amplada i 25 cm d'alçada, està coberta amb una tapa sobre la qual es fixa el bust.

Pel que fa a la decoració, aquesta té quatre figures exemptes d'infants, segurament àngels, així com una cresteria que es desenvolupa als angles del conjunt. A les dues cares principals, a la frontal i a la posterior, s'hi presenten escenes relacionades amb el relat biogràfic del sant. A les laterals, hi observem motius decoratius com querubins i formes vegetals, emmarcats per una franja llisa conformada per setze aplics en forma de querubins.

A la cara frontal observem un plafó emmarcat per una franja llisa amb 24 aplics en forma de querubins. Al centre, s'hi representa la imatge de sant Eudald en relleu, amb casulla i una espasa a la mà, ubicat sobre un querubí que li fa de base.

La figura és flanquejada per dues escenes relatives al seu martiri. D'una banda, apareix sant Eudald lligat a una creu amb forma d'aspa essent torturat per dos soldats, mentre el governador de la ciutat observa somrient. A l'altra, es presenta el sant agenollat enmig de dos botxins, un amb un punyal i l'altre amb un martell, que està a punt de clavar-li els tres claus al cap. L'escena és culminada per un àngel que subjecta una corona de llorer i una palma martirial.

A la cara posterior hi observem un plafó emmarcat per una franja llisa que, tal com l'anterior, gaudeix d'aplics en forma de querubins. De nou, a la part central, observem la figura de sant Eudald sobre un querubí. En aquest cas, porta casulla i tres claus a la mà. L'escena, novament, és flanquejada per representacions que ens mostren episodis de la vida del sant. D'una banda observem el desembarcament de sant Eudald a Portvendres, amb la presència de l'ermità Pançraç i d'un núvol, a la part superior, on apareix un estel fugaç. Al costat dret s'hi representa el moment en què sant Eudald ressuscità el fill de Profà, qui aixeca el taüt en presència dels seus pares. En el taüt hi consta la data de construcció de l'arqueta, el 1670.

Del canvi de l'antic reliquiari al nou se'n va aixecar una acta que es trobava a l'Arxiu de Sant Pere de Ripoll. Aquesta fou traduïda del llatí i transcrita a la publicació El Ripollès l'any 1919:

Acta de la inauguració de l'urna que guarda les relíquies de Sant Eudalt

En el nom del Senyor del qual provenen tots els bens. Sàpiga tothom que en tal dia que es diumenge festa del gloriós màrtir del Senyor Sant Eudalt, el cos del qual fou portat a la vila de Ripoll i és custodiat en una Iglesia baix la seva advocació, a onze del mes de maig de l'any de la nativitat del Senyor mil sis-cents setanta, i hora ... abans migdia del dia citat. Congregada tota la comunitat de monjos i oficials del monestir de Santa Maria Verge de la vila de Ripoll de l'ordre de St. Benet, subjecte immediatament a la Santa Iglesia Romana tan en el cap com en els membres; i congregada també la comunitat de Preveres i Clergues de la Parroquial Iglesia de St. Pere de la vila de Ripoll, en el chor de l'Iglesia Major de dit Monestir, quiscun d'ells indumentat amb els hàbits acostumats segons la llur ordre i consuetat, i amb capes be i honoríficament, tal com és costum en les tals i semblants festivitats principals del dit Monestir segons observació antiquíssima. I estant present l'Il·lustre i molt Reverent en Crist Pare. i Senyor D. Fra Gaspar Casamitjana i d'Erill per la gràcia de Déu i la Santa Seu Apostòlica Abat de dit Monestir, juntament amb els il·lustres i reverents senyors Frais Don Benet de Malanyich, almoiner, en drets Doctor, i Pons Puig de Sallit, camarer, amb capes i altres ornaments necessaris, els il·lustres i reverents senyors Frais Rafel Padellas i de Casamitjana, monjo paborde de Palau del Monestir de St. Culgat del Vallès de l'ordre de St. Benet, diaca, i el senyor Josep Bru dispenser major del citat monestir de St. Culgat del Vallès, subdiaca, monjos de dit monestir i els reverents Geroni Vinyals prev. regent i domer de l'Iglesia de Sant Eudalt i l'Il·lustre Senyor Francesc de Padellas i Casamitjana, donzell, domiciliat a Barcelona, governador i procurador general de la Vila i de tat l'Abadiat de Ripoll, Sebastià Niubó, domer major de la citada Iglesia de St. Eudalt, els honorables Eudalt Peresteva, Batlle de Ripoll, Ferriol Reynal, regidor, Miquel Mirapeix, clavari i també present cridat i requerit per aquestes coses jo Francesc Illa, per autoritat Real i de l'Il·lustre i molt Reverent comunitat del Monestir de Santa Maria de Ripoll, de l'orde de St. Benet, notari públic de dita vila de Ripoll i escriba de la curia de la Vila i de tot l'Abadiat de Ripoll i presents per testimoni oculars cridats expressament per aquestes coses il·lustre Senyor, ... i presents així mateix l'honorable Agustí Basil, pintor, Lluís Tulló, sastre i Josep Molas, canoner, pabordes l'any present de la confraria del citat St. Eudalt màrtir i Jaume Auxer sastre i Miquel Trilla menor de dies, corder, obrers de la mateixa Iglesia de Sant Eudalt i

congregats igualment tots els homes, dones i criatures de la dita vila i terme de Ripoll i del Ripollès amb moltes altres persones clergues i laics en nombre extraordinari de la vila i llocs veïns de la dita vila de Ripoll, trovant-se en la dita Iglesia en l'acte de celebrar l'il·lustre i molt Reverent Abat la missa abacial en l'altar major de la dita Iglesia de Santa Maria de Ripoll en honor del gloriós màrtir St. Eudait, el cos del qual, això és quasi tots els ossos, estant depositats en certa arca d'ella arxentada, la qual era sostinguda humil i reverentment davant de l'altar a fi d'ésser vista del poble tan homes com dones presents en dita Iglesia en nombre de tres mil persones. Les dites relíquies del citat St. Eudalt foren traslladades de la dita arca antiga en que eren custodiades en altra arca nova de plata en la qual hi fou posat per acabament un bust de mig cos del gloriós màrtir St. Eudalt, havent-hi afegit dos centes setze lliures i deu sous de moneda barcelonesa, que l'il·lustre Senyor Abat ofert del diners de la vila i universitat de Ripoll, a fi de pagar la ma de mestre,.. Figuerola argenter, qui construí la dita arca; la qual traslladació fou feta per l'il·lustre Senyor Abat estant present tots els monjos de dit monestir, això és els Il·lustres Senyors Joan Bru, sagristà major, Fra Dimar, Malla, paborde de Palau, Fra Climent de Solanell paborde de Aja, Fra Don Antón de Planellas, dispenser major, pel Sr. Bernat de Lluria, obrer, Fra Rafel Nadan dispenser menor, Fra Don Manel Falió, presentor, Fra Rafel Aubert, refetorer i Fra Jaume Alemany rescatllar amb tot l'acompanyament de clergues, cantors i escolans presidits per l'il·lustre Senyor Abat.

Ripoll mostra, com cada any, la devoció a sant Eudald

L'espai i el temps es troben cada cicle solar. Durant una diada, la festivitat del patró, es concentra l'esperit i el desig dels fidels entorn del símbol sagrat que els congrega. Sant Eudald rep la gentada que li adreça devoció i és objecte de la mirada dels ulls que es deleixen d'emoció. Mil·lenària és la constància de cada 11 de maig al final de la llarga nau romànica.

Després del període de novena en què se celebren les cerimònies de preparació de la festa del sant patró, arriba la data assenyalada. Sonen primer les grans campanes del monestir. Ho fan després les que, en forma minúscula, pengen del noble bust del màrtir. La tradició explica que les campanetes van dringar després que dos virtuoses monjos van pregar fervorosament davant la porta del temple d'Ax. Sant Eudald els va indicar, amb l'espetec del metall, que volia fer-se seu, que volia nous devots arran del Ter i del Freser. Fou així com, l'any 978, conduït pels dos portadors, van fer camí les sagrades relíquies cap a la terra ripollesa.

I cada any, just abans de la solemne ofrena en forma d'ofici eucarístic que Ripoll adreça al seu patró, les campanetes retornen a penjar del reliquiari: "dring-dring, dring-dring. Sentiu, és un nou fidel que us ve a veure i us mostra el seu respecte..."

I és que en acabar la missa, fervorosos els ripollesos van passant, un rere l'altre, esperant obtenir el bé preuat: la flama blanca del benaurat. I reben el cotó, antigament directament sacralitzat, ara degudament beneït, que cospa la força de la creença en el do espiritual que el patró els adreça. Una ajuda celestial indicada pel mal d'orella o per qualsevol necessitat pròpia del neguit terrenal.

Mentre ressonen de fons els goigs que les vostres virtuts exalten, a canvi, els fidels ofereixen una besada. És una pobra ofrena i un gest humil que regracia el consol i l'abraçada que sovint senten del seu protector.

Joan Arimany Juventeny

Bibliografia:

- “Acta de la inauguració de l’urna que guarda les relíquies de Sant Eudalt”, El Ripollès, núm. 104, 11 de maig de 1919.
- Bonet, Ramon. 978-1978 mil·lenari del trasllat de les relíquies de sant Eudald a Ripoll. Ripoll: I. Bonet, 1978.
- Bonet, Ramon. Vida i culte de Sant Eudald: patró de la comtal vila de Ripoll: la història, la tradició, la llegenda. Ripoll: I. Bonet, 1984.
- Dalmau, Agustí. Sant Eudald, patró de Ripoll 1004 – 2004. Ripoll: Maideu, 2004.
- Font, Dani. [Fitxa inventari del patrimoni cultural del Bisbat de Vic] núm. BDV 444 núm. IEC 7468.
- Novena al gloriós màrtir Sant Eudald. Ripoll: Bonet, 2012.
- Rager, Tomàs. “Secció folklòrica. Dues tradicions campdevanolines de Sant Eudald”, Scriptòrium, núm. 23, novembre de 1924.
- Riu, Manuel. “El reliquiari de Sant Eudald de Ripoll”, Quaderns d’Estudis medievals, núm. 7, març de 1982.